

Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrıdaki Efsanesi Romanı

Mahfuz ZARİÇ

Çocukluk yaşlarından itibaren Halk anlatıları ile iç içe olan romancı Yaşar Kemal ilerleyen yaşlarında folklor derlemeleri yapmış ve halk bilimi üzerine çalışmıştır. Yaşar Kemal'in bir aşk öyküsü olan "Ağrıdaki Efsanesi" romanı, yazarın yetişmesi ve ilgileri doğrultusunda sözlü Halk anlatılarından ve özellikle masal türünün kurmaca yapısından izler taşımaktadır.

Masallardaki sabit eylemlere işlev adını veren Rus Halk bilimcisi Vladimir Propp'a göre masal karakterleri şu yedi rolü oynarlar: "Hain, bağışlayıcı, yardımcı, prenses, ayırıcı, kahraman ve sahte kahraman." Bu rolleri oynayan kişilerden her biri anlatıda aynı zamanda uygun fonksiyonlardan oluşan belli hareketleri/işlevleri yerine getirirler. Propp bu şekilde masalarda otuz bir işlev belirlemiştir. (Propp'tan alıntılan Çıblak 2005: 127-137) Propp'un çalışmasındaki amacı, binlerce masala ortak olabilecek unsurları ortaya çıkarmak, "halk masalının yapısını düzenleyen sabit yasaları" saptamaktır.

"*Masalın Biçim Bilimi*" adlı eserinde Propp, masal kahramanlarının eylemlerinin değişmediğini, masalarda kişilerin yerine getirdiği eylemlerin masalların temel bölümleri ve değişmez unsurlar olduğunu; işlevlerin aynı zamanda sınırlı sayıda ve aynı sıralanışa sahip sürekli ögeler olduğunu; bütün olağanüstü masalların yapılarına göre tek bir tipe ait olduğunu tespit etmiştir.

Propp, masaların yapısını "Başlangıç Durumu" dediği "masalarda ailenin fertlerinin sayılması ya da geleceğin kahramanının ismiyle veya durumunun işaret edilmesiyle tanıtılması"ndan sonra "İşlevlerin Sıralanışı" ve "Rollerine Göre Eylem Alanları" başlıkları altında inceler. (Çıblak 2005: 130-133)

1. "Ağrıdaki Efsanesi"nde Başlangıç Durumu

"Ağrıdaki Efsanesi"nde Ahmet, Gülbahar, Yusuf, Demirci Hüso, Kervan Şeyhi ve Mahmut Han, Propp'un tespit ettiği işlevleri ve eylem alanlarındaki rolleri üstlenen belli başlı kişilerdendir. Anlatıcı, romanda Küp Gölü tasvirinden sonra başlangıç durumu olarak ilk sayfalarda Ahmet'in kapısına gelip dayanan Çerkez eyerinden, keçesindeki ürkütücü

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrıdağı Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

damgasına kadar kır atı ve içeride hiçbir şeyden haberi olmadan kaval çalan Ahmet'i anlatır. (AE: 13)

2. "Ağrıdağı Efsanesi"nde İşlevlerin Sıralanışı

2. 1. Aileden biri evden uzaklaşır: Öncelikle Mahmut Han'ın kır atını bir öykü kişisi olarak kabul etmemiz gerekmektedir. Mahmut Han'ın kır atı, evini terk edip Ahmet'in kapısına dayanacaktır ve daha önce de belirttiğimiz gibi kır at bir süre sonra Ahmet'in peşinden onun son mekânı olacak olan küp Gölü'ne giden Gülbahar ile simgesel olarak özdeşleşecektir.

"Ağrıdağı Efsanesi" romanında evden uzaklaşan bireye örnek gösterilebilecek ikinci kişi Ahmet'tir. Ahmet de kapısına dayanan kır at yüzünden dağa çıkmak zorunda kalacaktır.

2. 2. Kahraman bir yasakla karşılaşır: Dağ töresi üç kez üst üste salıverildiği halde yine sığındığı eve geri gelen bir atı Hak yadigârı kabul ettiğinden, böylesi bir atı bir Paşa'nın bile olsa iade etmeyi Ahmet'e yasaklamıştır. Ahmet kellesini verir, üç kez kapısına gelen bir atı artık veremez. (AE: 116) Oysa Ahmet, insanların öldürülmemesi için atı geri vermeyi istemektedir. Ahmet, atı verip zindandan kurtulunca korktuğu sanılacağından, insanların yüzüne nasıl bakarım, diye bir iç çatışma yaşar.

Roman merkezi kişinin yanı sıra başkaları da yasaklarla karşılaşır; fakat bu yasaklar daha farklıdır.

Mahmut Han'ın gazabından kaçan köylüler Kervan Şeyhi ve Hoşap Beyi'ne sığınır. Töre gereği sığınan insanlar asla teslim edilemez. Aşk hikâyesinin kadın kahramanı olarak Gülbahar, Ahmet'e âşık olmakla, gönlünü bir Han kızı olarak bir dağlı parçasına kaptırmış olur. Oysa iyi bilir ki babası onu bir dağlıya asla vermeyecektir: "Gülbaharın içindeki bütün duygular başkaldırıyordu. Her şeye, babasına, geleneklere, saraya, Ağrıdağına, bütün dünyaya başkaldırıyordu." (AE: 43)

2. 3. Yasak çiğnenir: Araya giren Kervan Şeyhi'nin de yardımlarıyla kır at Demirci Hüso tarafından bulunur, Mahmut Han'a geri getirilir. (AE: 62) Burada dikkat çeken nokta yasağın/törenin çiğnenmesi için yine töreye başvurulmuş olmasıdır. Böylece atın geri verilmemesi töresi uygulanmamış olur. Romanın arka planında çiğnenen temel yasak ise birbirine denk görülmemen iki gencin birbirlerine gönüllerini kaptırmalarıdır.

2. 4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır: Mahmut Han, atının Ahmet'te olduğunu öğrenir. At bulunduktan altı ay sonra bir sabah Sofi, Ahmet'e "Duydun mu Beyazıt Paşası Mahmut Han atını arıyormuş." der. (AE: 17) Mahmut Han, atı getirene beş at, bir de elli altın vermeyi vaat etmiştir.

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

2. 5. Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar: Mahmut Han'ın Ahmet hakkında bilgi edinmiş olduğu şu sözlerden anlaşılır:

"Paşa dedi ki arkasındaki ulu dağa, başındaki birkaç ipsize güvemesin." (AE: 18)

Mahmut Han, Ahmet'in şahsında bütün bir Ağrı Dağı halkını ve Ağrı Dağı'nı küçümsemiş olur.

"*Ağrı Dağı Efsanesi*"nde saldırgan konumundaki Mahmut Han'a hayati noktalarda bilgi aktaran iki kişi dikkati çeker. Bunlardan birisi oğlu Yusuf iken (AE: 78) diğeri, danışmanı konumundaki İsmail Ağa'dır. (AE: 77)

2. 6. Saldırgan kurbanını aldatmayı dener: Mahmut Han, Milan Beyi'nin oğlu Musa Bey'i elçi olarak Ahmet'e gönderir. Aracı, "Paşa tek Ahmet gelsin yeter, diyor," (AE: 30) sözüyle istemeden Ahmet'in aldatılmasına sebep olur. Sözünde durmayan Han, hem Ahmet'i hem de "Beni de aldattın," diyecek olan Musa Bey'i zindana attırır. (AE: 31)

Mahmut Han da herkes gibi Ağrı Dağı'nın zirvesine çıkmak için gidenlerin tamamının orada donup can verdiğini bilmektedir. Bu durumda Ahmet'e koştuğu şart bir tür açıktan aldatmadır.

2. 7. Kurban aldanır ve istemeyerek düşmanına yardım eder: Yaptığı aldanma olarak nitelenemese de Ahmet ilkin Han'a teslim olur ve ikinci olarak hiç kimsenin oradan sağ dönmediğini bildiği halde Ağrı Dağı'na gitmeyi kabul eder.

2. 8. Saldırgan aileden birine zarar verir: Mahmut Han, öfkesinden köydeki evleri ateşe verir. Ahmet, Sofi ve Musa Bey esir alınır. Yenilmişlik öfkesiyle akıl yürüten Han, kararını vermiştir; Ağrıdağlılar atı geri getirselers bile o esirlerinin boynunu vurduracaktır. Çünkü onlar bir at için Osmanlı'ya isyan etmiş kişilerdir. (AE: 62)

Han, Ahmet'e âşık olduğunu öğrendiği kızı Gülbahar'ı da zindana attırır. Mahmut Han, kızının Ahmet'in kaçmasına yardımcı olduğunu öğrenince kızını öldürmeyi düşünür. (AE: 78)

2. 9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır: Romanda duyulup yayılan haberler sadece kötülük ve eksiklikler değildir:

"Ahmedin kapısına bir küheylanın gelip durduğunu önce bütün köy duydu... Az bir zamanda atın ünü İrana, Turana ulaştı... Karakiliseden, Gihadinden, İğdırdan Kürt Beyleri duydular..." (AE: 16, 17)

Han, öfkelenir, idam etmek üzere üç kişiyi zindana attırır. Yöre halkı daha sonra da bütün coğrafya olan biteni duyacaktır:

"Atın, Ahmedin, Sofinin, Musa Beyin hikayeleri Vandan Malatyaya, Malatyadan Kafkasyaya, oradan Anadolu içlerine kadar yayıldı." (AE: 31)

Ölümü göze alarak halk, Han'a karşı gelir. Halk, Han'ı kararlarını değiştirmesi yönünde zorlar; Ahmet ile Gülbahar'ın kavuşması için isyan eder:

“Bütün saklamalara, gizlemelere karşın Gülbaharın zindandaki kuyuya atıldığı biraz sonra duyuldu. İlk kimse bu işe inanmadı. Demirci Hüso da duydu. Sonra bütün Ağrıdağına yayıldı haber, sonra Van gölü kıyılarına ulaştı...” (AE: 82)

2. 10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir: Ahmet, Mahmut Han'ın kızını ona vermek için koştuğu şart doğrultusunda Ağrı Dağı'na çıkmaya karar verir.

2. 11. Kahraman evinden ayrılır: Ahmet, ilk olarak Mahmut Han'ın hışmından korunmak için evini ve köyünü terk eder. Ahmet'in bundan sonraki evleri Ağrı Dağı ve Paşa'nın sarayının zindanı olacaktır. Zindandan kaçırıldıktan sonra Ahmet bir kez de Gülbahar'ı kurtarmak için saraya dönecektir. Ahmet sonraki aşamada ise Ağrı Dağı'na ateş yakmaya gidecektir.

2. 12. Kahraman büyü bir nesneyi ya da yardımcı edinmesini sağlayan bir sınamaya, sorgulamaya, saldırı vb. ile karşılaşır: Kervan Şeyhi, Ahmet'in kurtarılması için kendisinden yardım dileyen Gülbahar'a Demirci Hüso'yu kendisine yollamasını söyler:

“Yıldızın (Kervankıran yıldızının) bir yanı karardı, bir yanı ışık içinde. Var git kızım muradına ermeni dilerim. Git böyle söyle demirciye. Atın bir çaresine bakılacak. Var söyle ona buraya gelsin.” (AE: 58)

Şeyh, daha sonra ise mührünü atı bulup dağlılardan alması için Demirci Hüso ile gönderir. (AE: 60) Demirci Hüso da ileride ‘Ben Ahmet'i kutsadım,’ diyecektir.

2. 13. Büyü nesne kahramana verilir: Romanda kahramana verilen bir büyü nesne toktur; fakat Kervan Şeyhi, mührünü Demirci Hüso'ya vererek onu Mahmut Han'ın atını geri getirmesi üzere gönderir. Mühür, büyü olmamakla birlikte hiçbir şeyin açamayacağı kapıları açacak, töreden başka bir şeye boyun eğmeyen dağlıların atı geri vermesini sağlayacaktır.

2. 14. Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir: Mahmut Han, Ahmet'e Ağrıdaki'na çıkıp orada ateş yakmasını şart koşmuştur. Romanda bilinen anlamıyla kahramana kılavuzluk etme yoktur; fakat Demirci Hüso, Ahmet'e elverdiğini, pirlerin kendisine yardım ettiğini söylemektedir.

2. 15. Saldırgan yenik düşer: Mahmut Han otoritesi itibariyle birkaç kez mağlubiyet yaşar. Önce kır atı, sonra kızı Ahmet'e varır. Otoritesine isyan eden halkı ve diğer Beyler Gülbahar'ı zindandan kurtarır. Mahmut Han önce bir şart ileri sürer daha sonra halkın öfkesinden korkup Gülbahar'ı Ahmet'e şartsız vermeyi kabul eder.

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrı'dağı Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

Bir Paşa'nın en güvendiği kişilerin başında gelenlerden birisidir zindancıbaşı. Mahmut Han'ın oğlu gibi sevdiği Zindancıbaşı Memo'nun Han'a sadakat göstermemiş olması da Han için bir mağlubiyet sayılabilir. (AE: 79)

2. 16. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır: Romanda giderilen kötülükler olarak Ahmet ve diğer esirlerin idam edilmeden zindandan kurtulması, eksikliğin karşılanması olarak da kır arın geri getirilmesi söz konusudur.

2. 17. Kahraman geri döner: İki kez dönüş gerçekleşir. İlkinde evinden kaçıp dağa sığınan Ahmet, saraya döner ve zindana atılır; ikincisinde Ağrı Dağı'nda ateş yakmış, saraya geri gelmiştir. Ahmet oradan tekrar Küp Gölü'ne gider.

2. 18. Kahraman izlenir: Ağrı Dağı'na gönderilen Ahmet, izlenmez; fakat dört gün sürecek yolculuğu boyunca dağın zirvesinde yakması istenen ateş için gözlenir. Han, halkın isyanı karşısında üçüncü günde onu kurtarmaları için pek çok yaya ve atlıyı Ağrı'ya gönderir. (AE: 111)

2. 19. Kahramanın yardımına koşulur: Gülbahar, Zindancıbaşı Memo ve baskılarıyla bütün bir halk Ahmet ve arkadaşlarının zindandan kaçmasına yardım etmiştir.

Gülbahar'ı babasının zindanından kurtarmak üzere toplanan, Ahmet'in de içinde bulunduğu kalabalık amacına ulaşır. Kalabalık, Gülbahar'ı aralarına alıp, sarayın kapısından uzaklaşır. Dışarıda ise dervişlerden, sofilerden, müritlerden bir kalabalık vardır:

“Orada, ötede Ahmedî Hanının mezarının yanına büyük bir ateş yakılmıştı. Dervişler, sofiler bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde yürüyorlar, közün kıyısına dizilmiş, halkalanmış müritler de ateşte yürüyenlere ilahiler söylüyor, zikrediyor, kaval çalıyorlardı. (...) Çok uzaklardan ateşte yürüyenler gözüküyordu.” (AE: 84)

İsyan eden halk Gülbahar'ı kurtarmış, Ahmet'le Gülbahar, niyaz edip Kervan Şeyhi'nin huzuruna varmıştır. Şeyh ikisini de öpüp kutsar, onları sığınmaları için Hoşap Beyi'ne gönderir. (AE: 86) Hoşap Bey'i canı pahasına onları koruyacağını, kızı babasından alabilmek için kendisinden ne istenirse vereceğini söyler. (AE: 87)

Kervan Şeyhi manevi kişiliğiyle, Demirci Hüso da kutsamak suretiyle Ahmet'e yardımcı olan kişilerdendir. Hüso, “Pirler sana yardımcı oldular. Bundan sonra pirler seninle olsun,” der. (AE: 114)

2. 20. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider: Ölümü göze alıp Ağrı Dağı'nda ateş yakan Ahmet döner Gülbahar'ı alır. Hüso, üstüne kıvılcımlar saçarak Ahmet'i kutsamıştır. Ahmet, arkasından dışarı çıkan Gülbahar'a ilgi göstermeden sadece “Gidelim,” der:

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

“Saraya gitmediler, kalabalığa bakmadılar. Onlar için kurulmuş düğünü görmediler. Kervan Şeyhinin elini öpmediler, atlarına bindiler, yeniden dağa sürdüler.” (AE: 114)

2. 21. Kahramana güç bir iş önerilir: Mahmut Han o güne kadar kimsenin yapamadığı bir görevi Ahmet'e şart koşar; ondan Ağrı Dağı'na çıktığını ispat etmek üzere dağın zirvesinde ateş yakmasını ister. (AE: 102)

2. 22. Güç iş yerine getirilir: Ahmet, hiç kimsenin başaramadığını gerçekleştirir, dördüncü günde Ağrı Dağı'nın zirvesinde ateş yakmayı ve sağ salim geri gelmeyi başarır.

2. 23. Kahraman tanınır: Ağrı Dağı'nın zirvesinde ateş yakmayı başaran Ahmet, sağ salim geri döner. Sarayın etrafını sarmış kalabalığın hepsi olmasa da bir kısmı Ahmet'i önceden tanımaktadır:

“Ve sabahleyin, kan tere batmış atın üstünde, dimdik Ahmet geldi, sarayın kapısında durdu. Kalabalık onun dört bir yanını sardı. Saraya girmesine izin vermediler. Onu alıp Hüso'nun demirci dükkanına götürdüler...” (AE: 114)

2. 24. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar: Mahmut Han, Ahmet'i, kızı Gülbaharı, yaşlı Sofi'yi zindana attırmış; Memo'yla adamları çarpışmış, Memo'nun felaketini hazırlamış; kendisine töre çiğnenerek iade edilen atını inkâr etmiştir. (AE: 65) Han, Ahmet'i, gider de geri gelmez ümidiyle Ağrı Dağı'na yollamıştır; fakat bütün bunlar saldırganın gerçek kimliğinin ortaya çıkmasına yetmemişçesine Mahmut Han'a son bir eylem yaptırılır.

Zalimlik Han'ın bilinen ve neredeyse kabul gören bir vasfı olduğundan, ona aldırılan son kararlar korkaklık yönü, gerçek yüzü olarak, ortaya çıkarılır. Halk ayaklanmış, Sarayı kuşatmıştır; eğer Ahmet'ten iyi bir haber gelmeyecek olursa bu Mahmut Han'ın sonu demek olacaktır. İsmail Ağa, son bir çare Ahmet'i affettiğini halka ilan etmesini Han'a önerir. Han, bunu ilk başta yiğitçe reddeder; fakat sonra korkusuna yenik düşmüşçesine ateşi yakamasa da Ahmet'i affettiğini ilan eder.

2. 25. Kahraman yeni bir görünüm kazanır: Romanın sonunda Küp Gölü'nün üstündeki kırlangıca benzetilen küçük ak kuş Ahmet'i simgeleyecektir. Hikâyenin kadın kahramanı Gülbahar da bahtı gibi kapkara bir at gölgesi motifiyle romanda yeni bir görünüm kazanan kişilerdendir.

2. 26. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır: Asıl kaygısı “Bunu Saray bir duyarsa ne olur?” sözüyle dile getirilen Mahmut Han'a tebaası isyan etmiş; kızı Gülbahar'ı zorla sarayın zindanından almıştır. Mahmut Han daha sonra can korkusu ile Ağrı Dağı'na yolladığı Ahmet'i affettiğini söylemek zorunda kalacaktır. Saldırgan doğrudan

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrıdaki Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

cezalandırılmasa da Mahmut Han'ın gururu yerle bir olmuş, korktuğu anlaşılmış ve sonuçta o hayatını adadığı ve şahsında temsil edilen Osmanlı otoritesi sarsılmış olur.

2. 27. Kahraman evlenir ve tahta çıkar: Ahmet, sınama aşamasını başarı ile geçer ve Gülbahar'ın onun peşinden Ağrı'ya gider; fakat nice halk hikâyesindeki gibi Ahmet bu dünyada muradına eremez, tahta da çıkamaz.

Romanın finalinde halk hikâyesi kurmaca yapısı devreye girer. Sevgililik bağını ortadan kaldıran bir yalın kılıç ikilinin arasına girer. (AE: 88)

Propp, masallardaki işlevleri "yasak-yasağı çiğneme, soruşturma-bilgi toplama, çatışma-zafet toplama, güç iş-güç işi yerine getirme ve izleme-yardım" şeklinde ikili gruplara ayırır; pek çok masalın gösterdiği işlev çiftlerinden birisine uygun olduğunu söyler. Yaşar Kemal'in "Ağrıdaki Efsanesi" romanı ise yukarıda gösterildiği gibi bir masalda ancak bir kısmına rastlanılmasına rağmen burada nerdeyse tamamı bulunan işlevlerden çoğunu barındırmakta; haliyle roman işlev çiftleri itibarıyla masal tiplerinin de tamamını örnekleyebilmektedir.

3. "Ağrıdaki Efsanesi"nde Rollerine Göre Eylem Alanları

3. 1. Saldırganın eylem alanı: Romandaki saldırgan rolünü üstlenen Mahmut Han, İstanbul'da tahsil görmüş, töre kültüründen uzakta yetişmiştir; bir de kendi halkını hor görmektedir. Dört eş, üç kız ve sekiz oğul sahibi olan Han kendi soylu akrabalarını bile hor görmektedir. Mahmut Han, kendisine hediye edilmiş olan kır atının peşinden gitmekle bir dizi felakete sebep olur; töreyi bilmesine rağmen, 'Atımı çalıp bana hakaret eden şu dağlı parçası da kim oluyordu,' diye söylenip kendini haklı göstermek ister.

Mahmut Han, dağlılara karşı çoğu zaman ne yapacağına karar veremeyen birisi izlenimi uyandırmaktadır. (AE: 25) Han, atı geri vermeyi reddeden Ahmet'in köyünü ateşe verir; Ahmet'i ona destek çıkanları ve kızı Gülbahar'ı zindana attırır daha sonra Ahmet'i bir ölüm yolculuğuna çıkmak durumunda bırakır.

Mahmut Han, dağ köylülerini ve töreleri özümsemediğinden ve onlar gibi olmayı kabul etmediğinden saldırganlaşır. Babasının yerine geçtiği günden beri Beyazıt'ta nice kelleler vurdurmuş, nice işkenceler yaptırmıştır. Babasının yolundan gitmemiş, acımasız bir Osmanlı Paşası olmuştur. Gücünü sadece Osmanlı'dan almıştır. Sözü dinlenmeyip ne yapacağını bilemeyince Hoşap Beyi'ne sıkı bir tehdit gönderir, üstüne Osmanlı askeri çekeceğini bildirir. (AE: 93) Erzurum Paşası'na bir mektup yazar, haksızlığa, hakarete uğradığını söyler, Paşa'dan yardım diler. Paşa ise onun bu hâline, sadece güler. Bu durum Mahmut Han'ı daha da hırçınlaştırır; Han bu kez Van Paşası ve İstanbul'dan yardım talep eder. (AE: 95)

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrı'da Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

Gülbahar içinse farklı bir Mahmut Han söz konusudur. Yakışıklı bir adam olan Mahmut Han, Kürtçe konuştuğu zamanlar çok daha candan, sıcak ve yakışıklı olmaktadır. Gülbahar, Ahmet'ten önce -onun da kendisini sevdiğini bildiği gibi- sadece babasını sevmiştir.

Mahmut Han hakkında iç sesinde "Özü sözü bir, bir adamdı Ağa:" diyen İsmail Ağa Han'ın farklı yönlerini de okura göstermiş olur.

İsmail Ağa, saldırganlık alanında, Mahmut Han'a akıl veren yardımcıdır. Biraz da halk hikâyelerindeki ayırıcı rolünü üstlenen İsmail Ağa, şer dolu fikirler üretir; Han'a kızını zindan attırmasını, Ahmet'i Ağrı'ya yollamasını o öğütler. (AE: 100) İsmail Ağa, aracı ve haberci olarak Hoşap Beyi'ne gider, orada "biz" zamiri ile kendisini de saldırganın eylem alanının asli bir parçası yapar:

"(İsmail Ağa) Ben bilmem,", "Ne isterseniz yaparız diyen sizdiniz. İşte biz de istiyoruz." (AE: 102)

3. 2. Bağışçının eylem alanı: "Ağrı'da Efsanesi"nde bağışçı rolünde önem sırasına göre üç kişiden söz edebiliriz.

Kervan Şeyhi: Demirci Hüso, Çaresiz kalan Gülbahar'ı, Kervan Şeyhi'nden yardım istemeye gönderir. Huzura gelen Gülbahar, "Ben bir kervancıbaşıyım Şeyhim,", "Bir kervancıbaşıyım ki dağlarda kaldım sana geldim. Yolumu şaşırdım, sana geldim. Yolumu şaşırdım. Bir kervancıbaşıyım ki Ağrının tepesinde fırtınaya tutuldum, sen imdat eylemezsen hepimiz kırılacağız. Bir yarı canlı kuşum ki geldim evinin önündeki meşeye kondum. Alıcı kuşlar yöremde dolanıp dururlar. Gagalarını bilemiş, çırnaklarını çıkarmışlar,", "Yüreğimi oyarlar." der. (AE: 57)

Dini bir kimliğe sahip olan Kervan Şeyhi, Gülbahar'a "Var git kızım,", "Ahmedin boynu vurulmadan bir şeyler olacak..." der. Daha sonraki konuşmalarda Han'ın yapabileceği kötülükleri söyler, uyarılarda bulunur. Şeyh, daha sonra kendisine gelen Ahmet'le Gülbahar'ı ona sığınmaları üzere Hoşap Beyi'ne yönlendirir.

Demirci Hüso: Gidişinin dördüncü gecesinde, Ağrı Dağı'ndaki Ahmet'e elverdiğini bu yüzden onun sağ salim geleceğini söyleyen Demirci Hüso ateşperest kişiliğiyle dini ve gizemli bir kişiliktir:

"(Hüso) Ağrı onu tutmayacak, geri gönderecektir. Yalımların, pirlerin yüzü suyu hürmetine Ahmeti Ağrı bize gönderecek." (AE: 112)

Kervan Şeyhi, Orta Asya kaynaklı Türk Tasavvuf inancının temsilcisi iken Demirci Hüso, Mecusi inancın temsilcisi konumundadır.

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

Ahmedi Hani: Romandaki diğer bir bağışçı Ahmedi Hani ise Kürt Tasavvuf inancının temsilcisi olarak anlatıdaki rolünü üstlenmektedir. Fakat Ahmedi Hani diğer bağışçılar Kervan Şeyhi ve Demirci Hüso gibi bedeniyle romanda yer almaz. Gülbahar, zindandaki Ahmet'i kurtarabilmek için çaresizce çırpırır. Gülbahar, Ahmedi Hani'nin mezarına gider; ona niyazda bulunur.

Bağışçı Kervan Şeyhi'nin eylem alanı o kadar etkilidir ki saldırganın bu güç ve nüfuz karşısında yeri geldiğinde iştahı kabarır:

“ ‘O mendebur, o allahsız Kervan Şeyhi,’ diye bağırdı Mahmut Han. Onlar, o şeyhler her zaman bize düşmandırlar. Bunları yanımıza almazsak batarız, batarız İsmail Ağa. Batarız. Kök salmış güçleri var İsmail Ağa... Derinlere kök salmış, yüz bin yıllık kökleri ver halk içinde İsmail Ağa. Bunlarla birleşmezsek...’ Pencereden kalabalığı gösterdi. ‘İşte böyle olur, İsmail Ağa...’ ” (AE: 108)

3. 3. Yardımcı(lar)nın eylem alanı: “Ağrı Dağı Efsanesi”nde birden fazla yardımcı bulunmaktadır ve bunların hepsi de hikâyede işlevsel önem arz etmektedirler.

Gülbahar: Beyazıt kasabası'nın sevgilisidir; ona bir ermiş gözüyle bakılmaktadır. Gülbahar son derece yardımsever birisidir, saraydan yana değil halktan yanadır. Ahmet'e âşık olup onu kendine âşık eder. Kısmeti kır at yüzünden düştüğü zindanda Ahmet'i, kendi felaketi ve Memo'nun felaketini hazırlamak suretiyle o kurtarır. Saçından bir tutam vermek motifi Gülbahar cephesinde çiğnenen yasak olur.

Demirci Hüso: Romandaki yardımcı işlevli diğer bir kişidir. Dükkânı bir ateş-gede gibi tasvir edilen Demirci Hüso sıra dışı birisidir. Yaz kış üstü çıplak olan Hüso, belindeki kırmızı kuşağıyla ellerini ateşe karşı açmaktadır. (AE: 52) Bu tür davranışlarında ötürü onun ateş-perest olduğu söylenir. Konuşkan birisi değildir. İyi yürekliliği ve özellikle cesaretiyle ön plana çıkar. Ahmet'i kurtarması için kendisine gelen Gülbahar'ın geleceğini önceden bilmekte ve onu beklemektedir. (AE: 54) Çaresiz kalan Gülbahar'a yardımcı olmayı kabul eder. Şeyh'in himmetiyle Mahmut Han'ın atını bulup Han'a teslim eder. Han, atı inkâr eder. Serbest bırakılan at Ağrı Dağı'na çıkar. Gülbahar, Ahmet'in boynunun vurulmasına engel olabilirim umuduyla bir kez daha Demirci Hüso'ya gider. (AE: 67)

Romanın temel tezini delicesine cesaretiyle “İmana geldi kafir.”, “Korku onu imana getirdi...” (AE: 111) sözleriyle dile getiren kişi Hüso olur.

Sofi: O da yardımcı rolündedir. Aksakallı, bilgili Sofi o coğrafyanın en iyi kaval çalanıdır. Ahmet'i kararlı olmaya teşvik edendir. Düşüncelerini Han'ını yüzüne söyleyecek kadar cesurdur. Ahmet'le birlikte zindana atılır. Halka da cesaret kaynağı olur. Sofi aynı

"Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrıdaki Efsanesi Romanı", Hece, Sayı 195, s. 108-117, Ankara, 2013.

zamanda Gülbahar ve Ahmet'in ortak arkadaşı ve aşklarının şahidi rolündedir. (AE: 27) Gülbahar, Sofi'den onu Ahmet'le görüştürmesini ister. (AE: 32)

Zindancıbaşı Memo: Memo, Gülbahar'a olan gizli aşkıdan ötürü görevinin aksine mahkûmların zindanından kaçmasına göz yumar; hatta onlara yardımcı olur. Ertesi sabah Han'ın adamlarıyla vuruşur, daha kimsenin canına kıymamayım diye kendisini feda eder.

Hoşap Beyi: Kendisine sığınan Ahmet ve Gülbahar'ı misafir eder, korur. Töre gereği onları teslim etmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Mahmut Han, Hoşap Beyi'ne tehditler savurur.

3. 4. Kahramanın eylem alanı: Romanın merkezi kişisi törelere sadakat göstermek, haksızlığa boyun eğmemek, kahramanlık göstermek ve aşkın masumiyetine leke sürmemek gibi roller üstlenir.

Sevdiği kızın onu kurtarmak için "Ne istersen vereceğim." demesine rağmen sadece saçından bir tutam vermek suretiyle yaptığı fedakârlığı affetmez. (AE: 117) Ahmet, Küp Gölü'nde kaybolurken bir yandan da ebediliğe erişir.

Çağdaş bir roman olan "Ağrıdaki Efsanesi"nde Yaşar Kemal'in beslendiği sözlü kaynakların tesiriyle masal türünün kurgu özellikleri görülmektedir. Sonuç olarak bu romanın kurmaca yapısında yazarın tercihleri kadar masal türün de -Yapısalcıların ileri sürdüğü gibi- temel etken olduğu söylenebilir. Roman kahramanları, Vladimir Propp'un adına "işlevler" dediği masallardaki sabit eylemler, roller ve eylem alanlarının tamamına yakınına örnekleyebilmektedir.

KAYNAKLAR

Çıblak, Nilgün, "Vladimir Propp'un Masal Çözümleme Metodu", **Türk Dili Dergisi** S.638, Ankara, 2005.

Kemal, Yaşar, **Ağrıdaki Efsanesi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

Propp, Vladimir, **Masalların Yapısı ve İncelenmesi**. (Çev. H. Gümüş) , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.